

Мавлянова Т.А.

АЯЛДАРДЫН КООМДОГУ ОРДУ ЖАНА УКУКТУК АБАЛЫ

Мавлянова Т.А.

МЕСТО ЖЕНЩИН В ОБЩЕСТВЕ И ИХ ПРАВОВОЕ ПОЛОЖЕНИЕ

T.A. Mavlyanova

THE PLACE OF WOMEN IN SOCIETY AND THEIR LEGAL STATUS

УДК:343.0456

Азыркы биздин заманда аялдын укугу мурдагы учурга караганда бир топ жогору. Себеби, биздин Республикада гендердик саясат колго алынгандан тартып 1993-жылдан бери аялдардын коомдогу орду өзгөрдү. Аялдар саясатта, экономикада, маданиятта жана башка коомдордо өз ордун тапты.

Мисалы: Шарият менен мыйзамда аялдардын ордун ар кандай кылып көрсөткөн. Биздин Кыргыз Республикабыз демократиялуу өлкө болгондон кийин аял менен эркектин тен укуктуулугун мыйзам коргоого алат. Ал эми шариятта аялдар эркектерге караганда төмөндө баш ийип туруусу абзел. Шарият – бул арап тилинен которгондо, кыргызча мыйзам дегенди түшүндүрөт. Ал эми ушул шарият менен мыйзамдын башкача айтканда мыйзамдардын ортосундагы карама-каршылык коллизия деп аталат.

Кыргыз Республикасынын эң негизги башкы мыйзамы болгон Конституцияда каралгандай эле экинчи бөлүмүндө «Адамдардын жана жарандардын укуктары менен эркиндиктери мындайча көрсөтүлгөн.

Эч ким жынысына, расасына, тилине, майыптуулугуна, этноско таандыгына, туткан динине, курагына же башка абалына жана башка жагдайлары боюнча кодулоого алынышы мүмкүн эмес.

Кыргыз Республикасында эркектер менен аялдар бирдей укуктарга, эркиндиктерге аларды ишке ашыруу үчүн бирдей мүмкүнчүлүккө ээ.

Кыргыз Республикасынын тунгуч президенти Аскар Акаевдин жарлыгы менен 1996-жылы алгачкы ирет аялдар жылы деп жарыяланган.

1996-2000-жылга чейинки мезгилдерге аялдын Өкмөттүк эмес эл аралык уюмдардын жардамы менен иштелип чыккан. Рынок шартында экономикалык жактан төмөндөгүдөй натыйжалар менен төмөндөгүдөй кесепеттер күчөп кеткен:

- аялдар арасында жакырчылыктын күч алышы;
- энелердин жана балдардын өлүмүнүн өсүүсү;
- коомдо аялдарды тымызын басмырлоонун пайда болушу;
- мамлекеттик бийлик структураларында жана анын жогорку бутактарында аялдардын азайышы;
- менчикти сатып алууда, жерге ээ болууда, кредит алууда, аялдардын укугунун кысымга алынышы;

Гендер – ар башка жыныстагы адамдардын ээ болгон, социалдык жактан бекемделген жүрүм-туруму; саясатты, экономиканы, укукту, идеологияны, маданиятты, билим берүүнү жана илимди кошкондо, турмуштун бардык чөйрөлөрүндө көрсөтүлгөн эркектер жана аялдардын ортосундагы мамилелердин социалдык аспектиси.

Гендердик саясат – ар башка жыныстагы адамдардын ортосундагы өз ара мамилелерде теңчиликти орнотууга багытталган мамлекеттик коомдук иш.

Гендердик статистика – социалдык-саясий турмуштун бардык чөйрөлөрүндөгү ар башка жыныстагы адамдардын тийиштүү абалын чагылдырган жана коомдогу гендердик маселелерди жана мамилелерди баяндаган статистика.

Гендердик тең укуктуулук – Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында белгиленген жеңилдетүүчү жагдайлардан сырткары ар башка жыныстагы адамдардын мыйзам алдында укуктарынын, милдеттеринин жана жоопкерчиликтеринин тендиги.

Квоталар – саясий институттарда, эмгек мамилелер чөйрөсүндө жана башка чөйрөлөрдө бардык жыныстагы адамдардын өкүлчүлүктөрүн мыйзамдаштырылган деңгээлде чагылдырган убактылуу атайын чаралардын түрлөрүнүн бири, ал мамлекеттик органдарда жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарында аялдардын жана эркектердин өкүлчүлүгүнүн тендештигине жетишилген соң жокко чыгарылышы мүмкүн.

Сексуалдык асылуу – эмгектик, кызматтык, материалдык, үй-бүлөлүк жана башка көз каранды болгон адамды оозеки жана күч колдонуу менен кордоочу жана мазактоочу сексуалдык мүнөздөгү аракеттер.

Атайын чаралар – жашоо-турмуштун бир кыйла басмырланган чөйрөсүндөгү жыныстардын бириндеги адамдарды колдоого багытталган уюштуруучулук, мыйзамдык, институционалдык мүнөздөгү чаралар. Атайын чаралар убактылуу мүнөздө болушу мүмкүн.

Аялдардын тен укуктуулугу төмөнкү принциптерге негизделет:

- гендердик теңчиликти камсыз кылуу жаатында эларалык укуктун ченемдерин сактоого;
- демократияга;
- мыйзамдуулукка;
- басмырлабоого;

Ар башка жыныстагы адамдарга карата ишмер-

диктин кандай гана чөйрөсүндө болбосун тикелей жана кыйыр гендердик басмырлоого тыюу салынат.

Гендердик тикелей басмырлоого төмөнкүлөр кирет:

– үйбүлөлүк абалы, кош бойлуулугу, потенциалдуу кош бойлуулугу жана үйбүлөлүк милдеттеринин себептери боюнча басмырлоо;

– бирдей квалификациядагы бирдей эмгекке ар башкача эмгек акы;

Гендердик кыйыр басмырлоого төмөнкүлөр кирет:

– жалпыга маалымдоо каражаттары, билим берүү, маданият аркылуу гендердик стереотиптерди кайрадан жаратуу;

– кандайдыр бир жыныстагы адамдар үчүн залал келтирүү сыяктуу терс кесепеттерге алып келген же алып келе турган шарттарды, талаптарды коюу.

Гендердик теңчиликти камсыз кылуу боюнча мамлекеттик саясат демократиялык принциптерге ылайык жарандык коомдун жана жеке сектордун катышуусу менен мамлекеттик органдар жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары тарабынан түзүлөт жана жүзөгө ашырылат.

Кыргыз Республикасында гендердик статистикалык маалыматтар жөнүндө маалымат чогултууга жетекчиликти Улуттук статистика комитети жүзөгө ашырат.

Мамлекеттик органдар, жергиликтүү өзалдынча башкаруу органдары жана менчиктин түрүнө карабастан юридикалык жактардын жетекчилери Улуттук статистика комитетине гендердик маселелер боюнча тийиштүү маалыматты берүүгө милдеттүү. Аялдарды кесиптик жагынан даярдоого көмөк көрсөтүү. Аларды иш менен толук камсыз кылуу, аларды баланы төрөп өстүрүү милдеттерин эмгектенүү менен айкалыштыруу мүмкүнчүлүгүн камсыз кылуу. Аялдардын жаш курагы, аймактык жана кесиптик кызыкчылыгын эске алуу менен коомдук турмуштун бардык чөйрөлөрү рынок шартына алардын көнүп кетүүсү боюнча программага тен укуктуу катышуусун камсыз кылуучу Өкмөттүк жана мыйзам колдоонун жол жобосун жана чараларын иштеп чыгуу. Аялдардын коомдук бирикмелери кенири кулач жайып бекемделишине жана алардын Өкмөттүк процесстерге жана эл аралык аялдар кыймылына кошулуусуна дем берүү. Азыркы коомдо аялдардын

абалы социалдык прогресстин өлчөмү катары бааланат. Алардын коомдогу статусу мамлекеттин социалдык-саясий түзүлүшүн экономикалык өнүгүүсүнүн башкаруу методдорунан, укуктук абалына маданиятынын жана коомдук ан сезиминин дэңгээлин көрсөтүп турат. Өлкөнүн Конституциясында саясаттын багыты даана көрсөтүлгөн жана ал адам укугунун жалпы декларациясы аялдарга карата дискриминациянын бардык формаларын жоюу.

Мамлекеттик түзүлүштө аялдардын ролун жогорулатуу, коомдук жана саясий турмушка толук жана жигердүү катышуусун камсыз кылуу, аялдардын демилгесин ар тараптан колдоо ошондой эле социалдык укуктук жактан коргоо максатында өлкөбүздүн ар бир тармагында аялдардын коомдогу укуктук абалы жогорулады.

Мисалы: Кыргыз Республикасындагы бийлик бугагынын башкаруу системасында башкача айтканда Жогорку Кенеште өздөрүнүн лидерлик сапатын көрсөтүп эмгектенген аялдардын ишмердүүлүгүн атап кетсек болот. Жалпысынан Мыйзам чыгаруу органында 25 айым эмгектенет, алардын эн улусу «Ата-мекен» партиясынын депутаты 62 жаштагы Сасыкбаева Асия Айтбаевна, эн кичүүсү 32 жаштагы «СДПК» партиясынын депутаты Кадыралиева Ыргал Кармышаковна. Жалпылап караганда «Ата-мекен» партиясында 4 айым, «Республика» партиясында 3, «Ар-намыс» партиясында 6, «СДПК» партиясында 8, «Ата-журт» партиясында 4 аял эмгектенет. Депутаттардын жалпы саны 120 болсо, алардын 25 айым 95 мырзалар түзөт. Тактап айтканда 77,5 пайызын мырзалар, 22,5 пайызын аялдар түзөт. Мындагы айымдар башкача айтканда бардык тармактагы аялдардын ишмердүүлүгү жигердүү. Аялдар ар тараптуу лидерлик сапатын жогорулатуу үчүн башка өлкөлөрдөн тажрыйба алуу максатында тыгыз байланышта болуусу керек жана башка көптөгөн айымдарга пайдалуу кенештерди берип туруучу окуу борборлору ачылуусу зарыл.

Адабияттар:

1. КР Конституциясы июнь, 2010-ж.
2. КР /й-бүлө кодекси.2003-ж
3. Шерипов Н.Т. КР Конституциялык укугу. Окуу китеби. - Б. - 2011-ж.
4. Мамлекет жана укук теориясы. Н.И.Матузов., А.В. Малько.М-2007-ж.

Рецензент: д.ю.н., профессор Мукамбаева Г.А.